

2. A kibermegfélemlítés fogalma

DORNFELD LÁSZLÓ – CSEMÁNÉ VÁRADI ERIKA

A könyv témája szempontjából elengedhetetlen fontosságú az, hogy meghatározzuk, mit is értünk pontosan a könyv fókuszába emelt magatartások, így különösen a *cyberbullying* alatt, ugyanis a megfelelő fogalmi keretek hiánya sokat árt a téma megértésének.¹

1. Fogalmi sokszínűség: a bullyingtól a megfélemlítésig

Az angol nyelvű kifejezést gyakran használják más nyelvekben is a hiányzó saját fogalom pótlására, habár korántsem egységesen (Németországban és a skandináv országokban például a szintén angol eredetű *cybermobbing* a bevett).² Mindenekelőtt fontos a jelenség magyar nyelvű megfelelőjét meghatározni, amelyet a későbbiekben a könyv további fejezeteiben használni fogunk.

---

¹ Pongó, 2021, 34. o.

² Nocentini et al., 2010, 130. o.

Dr. Dornfeld László (2., 15. és 16. fejezet)
kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
ORCID: 0000-0003-4475-7585

Csemáné Dr. Váradi Erika PhD, LLM (2. és 3. fejezet)
vezető kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet
egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bünyügyi Tudományok Intézete
ORCID: 0000-0002-4486-1131

Dornfeld, L., Csemáné Váradi, E. (2023) 'A kibermegfélemlítés fogalma' in Nagy, Z. (szerk.) *Az összehasonlító jog eszközével a gyűlölet ellen. Az online gyűlöletbeszéd, zaklatás és megfélemlítés nemzetközi szabályozása*, 33–49. o. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet

https://doi.org/10.47079/2023.nz.gyuloletbeszed.10_2

A hazai szakirodalomban, illetve hivatalos (például kormányzati) dokumentumokban is általánosan elterjedt az *online vagy internetes zaklatás* megnevezés. Ezt erősíti, hogy az Európai Unió vagy a nemzetközi szervezetek (például az UNICEF) által kibocsátott irányelvek, közlemények, stratégiák, kampányok, felvilágosító anyagok stb. hivatalos fordításainál is egyöntetűen ez a gyakorlat – legyen szó például az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2012-es „A gyermekbarát internet Európai Stratégiája”³-ról, az Unió hivatalos lapjában közzétett „Biztonságosabb Internet” program⁴-ról, az UNICEF „#nemvagyegyedül” projektjéről⁵ vagy például az Európai Unió Európai Ifjúsági Portáljának biztonságos internethasználat („Be safe online!”⁶) oldaláról. A prevenciót célzó szakmai szervezetek⁷ elnevezésükben is a bullying fogalmat használják, ahogy az UNESCO tagállamai által indított kezdeményezés is, mely november első csütörtökét az iskolai erőszak és zaklatás – beleértve az internetes zaklatást is – elleni nemzetközi nappá (*International Day against Violence and Bullying at School Including Cyberbullying*⁸) nyilvánították, elismerve, hogy az iskolai erőszak minden formája sérti a gyermekek és serdülők oktatáshoz, egészséghez és jóléthez való jogát, egyben felkérve a tagállamokat, az ENSZ-partnereket, az egyéb releváns nemzetközi és regionális szervezeteket, valamint a civil társadalmat (beleértve a nem kormányzati szervezeteket, egyéneket és más érdekelt feleket) is a közreműködésre.

A bűnügyi tudományok területén mozogva azonban ki kell emelni, hogy *a zaklatás szó használatára a büntetőjog, illetve a kriminológia is igényt tart* – azonban eltérő tartalmi elemek mentén, így a két tudományterület-fókuszú kifejezés egyáltalán nem szinonimája egymásnak.

3 „1.2.3. A kockázatok kezelése a szolgáltatásokba és a tartalmakba vetett bizalom megszilárdítása érdekében. 2010-ben 10 európai gyermek közül 4 számolt be arról, hogy az alábbi kockázatok valamelyikének volt kitéve: ... internetes zaklatás.” In Gyermekbarát Internet Európai Stratégiája, 5–6. o.

4 „2. egyetért azzal, hogy az online technológiákkal összefüggésben a gyermekekre nézve annak kockázata a legfenyegetőbb, hogy ... valamint hogy az online környezetben zaklatás (*cyber-bullying*) áldozatul essen.” In „Biztonságosabb internet” program, C 325/82.

5 UNICEF weboldal címe: Cyberbullying vagy internetes zaklatás. A szakmai oldal az online zaklatás, illetve az internetes zaklatás kifejezést használja.

6 European Youth Portal: Be safe online! (utolsó frissítés: 2021. augusztus 30.) Elérhető: https://youth.europa.eu/d8/node/13295_en

7 Ilyen például a 18 szervezet részvételével 2013-ban, egy uniós támogatású projekt keretében életre hívott European Antibullying Network, az EAN, amely elkötelezett a zaklatás, az internetes zaklatás és az iskolai erőszak elleni küzdelemben („dedicated to the combat of bullying, cyberbullying and school violence”).

8 International Day against Violence and Bullying at School Including Cyberbullying. Elérhető: <https://www.unesco.org/en/days/against-school-violence-and-bullying>

A Büntető törvénykönyvben szabályozott zaklatás (Btk. 222. §⁹) életre hívásával „a magánszféra védelméhez fűződő jogot súlyosan sértő zaklatásszerű magatartások viszszaeszköztetése” irányába történt ellépés, melyet a cselekmény személyes jellegére tekintettel a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények között helyezett el a jogalkotó.¹⁰ Az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló T/4178. számú törvényjavaslat indokolása rögzíti, hogy a „jogi relevanciával bíró zaklatásnak – közösségi források és egyes külföldi országokban érvényes jogi szabályozás alapján – három alapvető megnyilvánulási formáját különböztethetjük meg”; ezek az ún. (munkahelyi) szexuális zaklatás, az ún. etnikai, faji alapú zaklatás, illetve a kifejezetten személyes indíttatású zaklatás. Szathmáry Zoltán ez utóbbi, jellemzően hosszú időn át folyamatosan vagy visszatérően megvalósuló (nem feltétlenül szexuális indíttatású) viselkedést az amerikai szakirodalomból ismert „*stalking*” elnevezéssel azonosítja, melynek hazai fogalmához Korinek Beátát idézi, rögzítve, hogy a „*stalking* olyan viselkedési tünetegyüttes, aminél a zaklató meghatározott személyre viselkedésével úgy hat, hogy fenyegetéssel belőle félelmet, szorongást vált ki”.¹¹

A tilalmazott magatartás sajátosságát jól mutatja, hogy az tipikusan az elkövetőnél jelentkező hosszabb pszichés folyamat egyik szakaszát jellemzi (a tettesi kör épp a kriminálpszichológiai karakterisztika alapján kategorizálható¹²). Emiatt a deliktum

⁹ 2012. évi C. törvény 222. §:

„(1) Aki abból a célból, hogy más megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetve mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, őt rendszeresen vagy tartósan háborgatja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki félelemkeltés céljából

a) más vagy rá tekintettel hozzátartozóját személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetésével megfenyeget, vagy

b) azt a látszatot kelti, hogy más életét, testi épségét vagy egészségét sértő vagy közvetlenül veszélyeztető esemény következik be, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Aki a zaklatást

a) házastársa, volt házastársa, élettársa vagy volt élettársa sérelmére,

b) nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére,

c) hatalmi vagy befolyási helyzetével visszaélve, illetve

d) hivatalos személy sérelmére, hivatali tevékenységével össze nem egyeztethető helyen vagy időben követi el, az (1) bekezdésben meghatározott esetben két évig, a (2) bekezdésben meghatározott esetben büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki az (1) bekezdésben meghatározott zaklatást tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követi el, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

¹⁰ 2007. évi CLXII. törvény

¹¹ Szathmáry, 2009, 726. o.

¹² A személyes indíttatású zaklatás (*stalking*) elkövetőit tipikusan az egyszerű rögeszmés, a szerelmi megszállott, az erotomán, illetve a hamis áldozat kategóriájába sorolják, függetlenül attól, hogy van-e előzményi kapcsolata az áldozattal. Lásd erre például Wright és társai 1996-os tanulmányát.

egyfajta preventív attitűdöt kap, hisz létével „az élet, testi épség elleni bűncselekmények büntetőjogi védelmének határai kiszélesedtek, előrébb kerültek. A sértett személy integritását ezzel a szabályozással a törvény előrehozott védelemben részesíti, mivel a testi épségre még közvetlen veszélyt nem jelentő, háborgató, fenyegető jellegű elkövetési magatartásokkal szemben is már büntetőjogi védelmet biztosít.”¹³

Figyelemmel arra a tényre, hogy a gyakorlatban a stalking jellegű magatartások érintettjei között általában detektálható valamilyen személyes, illetve családi kapcsolat (amit a hazai és nemzetközi statisztikai adatok is alátámasztanak¹⁴), a szakmai felfogás e viselkedéscsoport kriminalizációját mint a családon belüli erőszakkal szembeni hatékonyabb fellépés új állomását határozta meg.

A büntetőjogi zaklatás-fogalom fontos eleme annak célzatos volta: a passzív alany megfélemlítése, magánéletébe, mindennapi életvitelébe való önkényes beavatkozás, rendszeres vagy tartós háborgatása. Ez utóbbi „lényegében minden olyan tevékenységet felölel, amely alkalmas arra, hogy a passzív alany mindennapos, rutinszerű életvitelét megnehezítse, azt negatív irányba befolyásolja”.¹⁵ Legfontosabb következménye, hogy teljes mértékben felborítja a sértett mindennapi nyugalma, a környezetével való – kölcsönös elfogadáson alapuló – egyensúlyi állapotot,¹⁶ amely egyéni és saját akarátú döntéseinek következménye.

A cselekmény e törvényi feltételek mellett bármilyen formában – azaz szóban, írásban vagy akár tettelesen is – megvalósítható. Nem vitatható, hogy a technika fejlődése, az internetes platformok megjelenése bővíti az elkövetés gyakorlati lehetőségeit. Már az indoklás is rögzíti, hogy „(Z)aklató jellegű magatartásnak tekinthetők: az ismétlődő, éjjel-nappali – akár névtelen – telefonhívások otthon és a munkahelyen; üzenet-rögzítőn hagyott vagy e-mailen, SMS-ben küldött, gyakran sértő, szidalmazó, ill. fenyegető üzenetek; az áldozat lakása, munkahelye stb. előtti gyakori jelenlét; az áldozat követése nyilvános helyekre”.¹⁷ Korábbi hazai aktakutatások¹⁸ szerint tipikusan személyesen, illetve személyesen és telefonon került sor a jogsértő magatartás tanúsítására, kisebb

13 Ambrus et al., 2016, 425. o.

14 Az egyik meghatározó, gondolatébresztő tanulmányt Fogarassy Edit publikálta 2004-ben „Zaklatás: egy ismeretlen fogalom a magyar jogban” címmel.

15 Bérces, 2017, 455. o.

16 Lásd erre részletesebben például: BH 2014.169.

17 Az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló T/4178. számú törvényjavaslat indokolása

18 „Vagyis megállapítható, hogy a Budapesti X. és XVII. kerületi Ügyészség gyakorlatában az elkövetők jellemzően személyesen (42 ügy), s emellett általában telefonon (a 42-ből 22 esetben), s ritkább esetben (24 ügy) csupán telekommunikációs eszköz útján – személyes kapcsolatot nem keresve – valósították meg a zaklatás bűncselekményét. (A maradékot kitevő 4 ügyben hagyományos levél formájában érkeztek a fenyegető tartalmú üzenetek.)” Gelányi, 2010, 197. o.

arányban csak telekommunikációs eszközzel. Még az elektronikus levél küldése is ritkaságnak számított.

A büntetőjogi zaklatási (stalking) magatartások karakterisztikájukban markánsan eltérnek a kriminológiai zaklatási (bullying) magatartásoktól, mint ahogy az információs és kommunikációs technológiákkal megvalósuló stalking is a cyberbullyingtól. Két különálló kategóriáról van szó, ugyanakkor a két halmaznak van egy igen szűk metszete, amikor is a cyberbullying konkrét formájának megfélemlítő jellege és egyéb elemei miatt egyben megvalósul a zaklatás bűncselekménye is.¹⁹

Bár magyarul mindkét viselkedési formára ugyanaz a kifejezés honosodott meg, az tartalmában nemcsak az elkövetők pszichés jellemzői, a megvalósítás körülményei, a sértetthez való kapcsolat jellege miatt, de (büntető)jogi értelemben is tipikusan eltérő, így „(I)oggal merül fel tehát a kérdés, hogy amennyiben a cyberbullying zaklatás bűncselekményének nem minősülhet, akkor mégis milyen jogi lehetőségek állnak a sérelmet szenvedett fél rendelkezésére, amelyekkel felléphetne az őt zaklatókkal szemben”.²⁰

E terminológiai átfedést segíthet kiküszöbölni a vizsgált jelenségkör kapcsán az online vagy kibermegfélemlítés használata – bár ez is számos kérdést vet fel.

A megfélemlítés fogalmi bázisát Dan Olweus 1997-es²¹ meghatározása adhatja, amely szerint az iskolást akkori ér zaklatás, ha ismétlődően és hosszú időn keresztül negatív cselekedeteknek teszi ki egy vagy több diák.²² A zaklatást az agresszív viselkedés egy formájaként azonosítja, melynek fontos eleme a szándékolt sérülés vagy kényelmetlenségokozási célzat és a hatalmi egyensúlyhiány is.²³ Azaz az ismétlődő célzatos cselekmény nem kerülhet e körbe, ha nem aszimmetrikus a felek közötti hatalmi viszony, mert például testfelépítésükben vagy értelmi képességeikben azonos szinten állnak.

Ennek megfelelően a *megfélemlítés* fogalmi elemei Parti szerint a következők:²⁴

- a) fizikai, verbális vagy pszichológiai támadás vagy megfélemlítés, amelynek célja félelem, stressz vagy egyéb ártalom okozása;
- b) a (fizikai vagy pszichikai) erőegyensúly hiánya, amelyet kihasználva az erősebb személy (vagy személyek) nyomást gyakorolnak a gyengébbre;
- c) rendszeresen ismétlődő vagy huzamosabb időn keresztül folyamatosan fennálló helyzet két személy vagy személyek között.

19 Monori, 2016, 247. o.

20 Monori, 2016, 259. o.

21 A tanulmány Dudik Éva fordításában magyar nyelven is megjelent. Olweus, 1999, 717–739. o.

22 Olweus, 1999, 717. o.

23 Olweus, 1999, 718. o.

24 Parti, 2016, 115. o.

A téma kutatói között vita van abban a kérdésben, hogy a kibermegfélemlítés önálló cselekmény-e, vagy pedig csak az „egyszerű” megfélemlítés online térben elkövetett változata. Olweus maga utóbbi véleményt képviseli, míg mások azzal érvelnek, hogy a kibertér sajátosságai (pl. az anonimitás megőrzése) egészen másfajta módszereket kívánnak válaszul.²⁵ (E helyütt szükséges két tényre is felhívni a figyelmet; egyrészt Olweus tanulmányának hivatkozott magyar változata is 1999-ben íródott, s esetenként a szerző korábbi (például 1973-ban publikált) megállapításait idézi vissza. Azaz a szakmai tapasztalások és következtetések keretét jóval a kibervilág térnyerése és a mindennapi élet elengedhetetlen részévé válása előtti idők adják. Másrészt a kutatási fókusz az iskola speciális világára és annak fiatal szereplőire irányult. Ezt jól jelzi, hogy a zaklatást a bántalmazás egyik formájaként azonosítja, sőt, ahogy írja, „néha magam is a kortársak közötti bántalmazás fogalmát használom a jelenség megnevezésére”.²⁶)

A szakemberek álláspontja tehát e tekintetben sem egységes, ami tovább fokozza a különböző szakmai felfogásokon, eltérő tudományterületi nézőpontokon nyugvó, terminológiaiilag kaotikusnak tűnő helyzetet. Véleményünk szerint kriminológiai szempontból mindenképpen szükséges különbséget tenni az alapjelenség és annak kibertérben megvalósuló változata között. Utóbbi – ahogy arra a következő, kitekintő fejezetben is utalunk – számos olyan elemet tartalmaz, amelyek olyan markáns karakterisztikát adnak a történéseknek, hogy az az adott formában a fizikai világban nem (vagy csak nagyon eltérő körülmények és hatások mentén) valósulhatna meg.

De ezen túl is; a bullying eredendően – Kulcsár Gabriellát is idézve – iskolai kortársbántalmazást jelent; ennek „tekintünk minden olyan nem kívánt agresszív viselkedést egy fiatal vagy fiatalok egy csoportja részéről [aki(k) az áldozatnak nem testvére(i) vagy aktuális partnere(i)], amelynek során egyértelmű erőfölénybeli különbség látható vagy érzékelhető a felek között, és amely ismétlődően előfordul vagy nagy a veszélye az ismételt előfordulásnak”.²⁷ Ezzel szemben a cyberbullying fogalma nemcsak hogy nem szűkül le egy földrajzilag körülhatárolt területre vagy személyi körre, de konkrét megvalósulási formái is egyediek, és a virtuális tér mint közeg hiányában azonos jellemzőkkel nem valósíthatóak meg. Ahogy arra Kiss Tibor is utal: „[...] célszerű szem előtt tartani azokat a jelenségeket, amelyek a hagyományosan felfogott normákhoz és normasértésekhez képest eddig nem megszokott szerkezetben jelentek meg a kibertérben, ugyanakkor kezelésükre eszközbéli séma nem áll rendelkezésre (például a cyberbullying)”.²⁸

25 Parti, 2016, 116. o.

26 Olweus, 1999, 718. o.

27 Kulcsár, 2022, 168–169. o.

28 Kiss, 2020, 20. o.

Ez a differenciálás egyes releváns büntetőjogi tényállások (így például a zaklatás, közösség elleni uszítás („gyűlöletbeszéd”), illetve ezek online térben történő megvalósulása) kapcsán is megjelenik, ahol eltérő csoportot képeznek azok a deliktumok,²⁹ amelyek esetén az IKT-támogatás nem szükséges előfeltétel, s csak megkönnyíti, hatékonyabbá, gyorsabbá, jövedelmezőbbé stb. teszi a magatartást. A tágabb vagy szűkebb értelemben vett kiberbűnözés alapja, hogy az információs vagy kommunikációs technológiák „csak” lehetséges elkövetési eszközként kerülnek-e felhasználásra, avagy a technológia, a számítógép, a virtuális platformok stb. a magatartás megvalósíthatóságának immanens és szükségképpen elemét képezik.³⁰ Hasonló elvek szerinti kategorizálást³¹ jelent a „tradicionális visszaélések, bűncselekmények az új színtéren” – „az informatikai rendszerhez és térhez kötött visszaélések, bűncselekmények” felosztás, a zaklató, uszító, sértő, megalmazó, fenyegető jellegű releváns törvényi tényállásokat az első definíciós ernyő alá vonva.

A kibertérben megvalósuló megfélemlítés sem azonos a megfélemlítéssel. Bár – mint e témakör minden területén, itt is – eltérő kibermegfélemlítés-fogalmakkal találkozhatunk; bár ezek között számos közös elem található, mint

- a) a (szándékos) károkozás;
- b) az időbeli ismétlődés, valamint
- c) az áldozat és az elkövető(k) közötti erőegyensúly hiánya.

Ugyanakkor a frissebb kutatások rámutatnak, hogy e közös elemek nem minden esetben jelennek meg ilyen tisztán a gyakorlatban. Az ismétlődés kapcsán például felmerül annak kérdése, hogy az az interneten egyszeri tartalommegosztással megvalósítható-e? Hiszen a közzétett negatív (becsületsértő, gyalázkodó) tartalom ezt követően is elérhető, megosztható, továbbítható marad; így valójában egyetlen kibermegfélemlítő cselekmény is folyamatos viktimizációhoz vezethet.³² Fontos kérdés tehát, hogy ismétlődésnek tekintjük-e, ha ezzel az egyszer megosztott tartalommal később újabb és újabb interakciók történnek (terjed stb.). Véleményünk szerint az ilyen esetek is ismétlődőnek

29 A „tágabb értelmű digitális deliktumok” kifejezést használja és ezek közé sorolja Ambrus István például a pénzmosást is. In Ambrus, 2021, 82. o.

30 Clough „Principles of cybercrime” című munkájában további tipizálás jelenik meg: a számítógép mint célpont (pl.: számítógépen tárolt adatok megváltoztatása); csalás és kapcsolódó bűncselekmények (pl.: szerzői jogok megsértése); tartalommal kapcsolatos bűncselekmények (pl.: gyermekpornográfia); személy elleni bűncselekmények (pl.: kukkolás, becserkészés). In Clough, 2015, 29–206., 207–286., 287–374., 375–472. o.

31 Nagy, 2020, 34–38. o.

32 Nocentini et al., 2010, 131. o.; Parti, 2016, 116. o.

tekinthetők, és így megfelelnek a kibermegfélemlítés fogalmi kritériumának³³ – de tény, hogy ennek bekövetkezte esetleges.

Fontos fogalmi kritérium az erőegyensúly-hiány. Kérdés, hogy ha az elkövető névtelen marad – mely körülmény számos esetben jellemzője az online megfélemlítésnek – ez kiváltja-e a kívánt aszimmetrikus állapotot? Hiszen az elkövető eltitkolhatja kilétét az áldozat előtt, sőt, akár maga a megfélemlítés is történhet az áldozattól elzárt térben (pl. egy titkos online csoportban); így míg ő célponttá válik, az elkövetőről nem tud meg semmit – így nem is tud fellépni ellene.³⁴ (Megjegyzendő, hogy az iskolai bántalmazásnak is vannak olyan formái, amelyeknél az áldozat számára titokban maradhat, hogy ki az elkövető (pl. rosszindulatú pletykák terjesztése).) Itt is szűkítő tényező azonban ennek esetlegessége; nem minden „kibermegfélemlítő” választja ugyanis az anonimitást.

Mindenképp említésre méltó az új hazai kutatási eredmények közül, hogy Pongó a könyvében amerikai mintákra támaszkodva az alábbiakban ragadja meg a fogalom lényegét: „egy elektronikus eszköz által megvalósuló, szándékos, egyszeri vagy ismétlődő magatartás, amely kárt vagy sérülést okoz az áldozatnak, s célja az erőegyensúly felborítása az elkövető és az áldozat között”.³⁵

Mindezek alapján a következőket állapíthatjuk meg a *kibermegfélemlítés fogalmi feltételeiként*:

- a) valamilyen támadás, amelynek célja az áldozat megfélemlítése;
- b) az online térben, elektronikus eszköz felhasználásával kerül rá sor;
- c) egyszeri vagy ismétlődő magatartás;
- d) erőegyensúly hiánya.

Ami az elkövetést illeti, az alkalmazott információs és kommunikációs technológiák közé tartoznak az azonnali üzenetküldő szolgáltatások (pl. WhatsApp, Skype), a csevegő alkalmazások (pl. Messenger), a közösségimédia-oldalak (pl. Facebook, Instagram), a videómegosztó oldalak (pl. YouTube), az e-mail, a blogok, a fórumok, a honlapok, amelyek közül néhányat kifejezetten mások becsmérése hoztak létre, de a kibermegfélemlítés elkövethető mobiltelefonon vagy akár online szerepjátékokban is. A diákok körében az ilyen sértő magatartások leggyakrabban azonnali üzenetküldéssel történnek.³⁶

33 Schenk, 2020, 277. o.

34 Parti, 2016, 116. o.

35 Pongó, 2021, 34. o.

36 Preuß, 2019, 98. o.

Hazánkban a fogalom a Digitális Gyermekvédelmi Stratégiában jelent meg, melyet rögzítetten a cyberbullying magyar megfelelőjeként ad meg. Fontos azonban megjegyezni, hogy bár annak markáns elemeként emeli ki a félelem faktort („... sokkal eredményesebben és hatásosabban félemlíti meg az áldozatot, mint a fizikai erőszak”³⁷), a felsorolt típusok egy része ennek bekövetkeztét kevésbé valószínűsíti – mint például a kiközösítés, azaz a közösség valamely tagjának egy online csoportból való kihagyása,³⁸ a trükközés (trickery) vagy a szexting. Míg – a magyarázat szerint – előbbi fogalom a személyes adatok csalással, megtévesztéssel történő megszerzését, majd a közösséggel való megosztását jelenti, addig utóbbi „kifejezést olyan helyzetekre használják, amelyekben az elkövető szexuálisan provokatív és *saját maga által készített* meztelen vagy félig meztelen képeket, vagy nyíltan szexuális tartalmú szöveget küld el online valakinek”.³⁹

A fogalmak hasonlóképpen egymást felváltó definíciókként jelennek meg Kiss Tibor tanulmányában („Megfélemlítés a cybertérben (cybermegfélemlítés, cyberbullying)”⁴⁰) azzal, hogy a szerző kiemeli: „a megfélemlítés normasértő formája magában foglalja a cybererőszak elemeit, a becsületcsorbító tényeket és kifejezéseket tartalmazó kommunikációt vagy információs rendszer és adatok elleni bűncselekményt”.⁴¹ Ennek megfelelően a kibermegfélemlítés három, eltérő társadalomra veszélyességű szintjét⁴² határozza meg: amikor a cselekmény nem ütközik semmilyen normába; ha erkölcsi szabályt vagy szokásjogot érint (azaz, bár a célszemély számára kellemetlen, zavaró, azonban nem tartalmazza a cybererőszak elemeit); ha konkrét jogi normát sért. Ez utóbbi esetben szükséges feltétel az erőszak elemeinek megvalósulása (például fenyegetés, megfélemlítés), mely a zaklatás áldozatát a rendszeres életvitelében akadályozza, s nála lelki pressziót eredményez.

2. A fogalomhasználat kriminológiai aspektusai

A jelenség – elsősorban, de nem kizárólagosan – fiatalokat érintő formái a *kriminológiai szakirodalomban* is komoly érdeklődésre tartanak számot, ahol több – részben egymás szinonimájaként használt – kifejezéssel találkozunk. A *bullying* tartalmilag olyan ismétlődő jellegű agresszív viselkedési forma, amely a valamilyen oknál fogva magát megvédeni kevésbé képes (például gyenge fizikumú, alacsony önbecsülésű) személy

37 Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája, 22. o.

38 Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája, 23. o.

39 Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája, 24. o.

40 Kiss, 2019, 78–79. o.

41 Kiss, 2019, 78. o.

42 Kiss, 2019, 79. o.

ellen irányul. Hasonló magatartásokat fed le a *mobbing*, mely támadást jelent, s melyet elsősorban a munkahelyi zaklatás, illetve pszichológiai terror jelenségének lefedésére használnak. Az *iskolai erőszak* a verbális, pszichés, fizikai, szexuális erőszakos viselkedés különböző személyek (diák, tanár, szülő) közötti megvalósulási formáit öleli fel. Az *iskolai zaklatás* lényegi eleme az agresszív cselekmény ismétlődő, elhúzódó jellege, mely irányulhat az áldozattal szembeni aktív, nyilvános fellépésre (közvetlen zaklatás) csakúgy, mint annak „puszta” kiközösítésére (közvetett zaklatás). Ahol annak objektív akadályai nincs (pl.: fizikai erőszak), a felsoroltak mindegyike elkövethető a modern kommunikációs eszközök bevonásával, a *kibertér* használatával.

Az internetes zaklatás fogalma mellett több forrást⁴³ is találunk, mely a *kiberagresszió* kifejezés használatát preferálja. A szakemberek álláspontja szerint ez elsősorban az IKT-platformokon megvalósuló agresszió jelenségét öleli fel, amelynek áldozatai meghatározott csoportok, személyek, hírességek, de akár véletlenszerűen kiválasztott sértettek is lehetnek. Míg az internetes zaklatás ugyanis részben az erőkiegyensúlyozatlanságot, részben az ismétlődő jelleget fogalmi elemként definiálja, addig a kiberagresszió tekintetében a zaklatási szándék kap kiemelt szerepet. Álláspontjuk szerint a közösségi médiában megjelenő zaklató jellegű viselkedés *általános* jellemzőit tekintve közelebb áll ehhez a fogalomhoz, mint a cyberbullyinghoz, illetve az internetes zaklatáshoz. Egyes vélemények szerint⁴⁴ a szigorú kritériumok miatt az olyan jelenségek, mint a „Happy Slapping”, kirekesztődnének e körből, míg a társadalmi agresszió egyik formájaként definiált kiberagresszió fogalmi ernyője alá besorolhatóak. Más szakemberek – így például Kulcsár Gabriella⁴⁵ – viszont azon az állásponton van, hogy nincs hiányzó kritérium, hisz az ismétlődés lehetősége itt is fennáll – bár nem közvetlenül, a sértettel szembeni újabb támadásokkal, hanem közvetett formában, a felvétel (megoszthatóságból adódó) széles körű megjeleníthetőségével és többszöri lejátszhatóságával.

Egyebekben fontos rögzíteni, hogy a fiatalok számára – ahogy azt egy több uniós országra kiterjedő kutatás⁴⁶ is igazolta – a cyberbullying definíciós elemei közül az ismétlődő jelleg kisebb jelentőséggel bír, mint az erőegyensúly hiánya, a szándékosság vagy az anonimitás. Az ok annak tudomásulvétele, hogy a bántó tartalom a virtuális térben – az információs és kommunikációs eszközhasználat okán – az elkövető közreműködése nélkül, mintegy „vírusszerűen” is képes terjedni; azaz az ismétlődés nem az

43 Lásd erre például: Nakano–Suda–Okaie–Moore, 2016. De ezt a definíciót használja például: Antipina–Bakhvalova–Miklyaeva, 2020, 402–414. o.

44 Corcoran–Mc Guckin–Prentice, 2015, 252. o.

45 Lásd a bullying-cyberbullying fogalmához: Kulcsár, 2022, 168–170. o.

46 Menesini et al., 2012, 455–463. o.

elkövetői aktivitással összefüggésben következik be. E technológia másik hatása, hogy nagyszámú, előzetesen fel sem mérhető személyi kört tud „áldozattá tenni”.

Az intencionális elem – azaz a bántalmazás szándéka – fontos a fiatalok számára annak eldöntésében, hogy a másik fél magatartását miként értékeljék. E tudati elem hiányában az elkövetői megnyilvánulást „csak” erős viccnek vagy durva humornak tekintik.⁴⁷

Hasonlóan jelentős tényező az anonimitás. Önmagában a névtelenség ténye a sértettek részéről általában súlyosabb megítélés alá vonja a magatartást; ugyanakkor, ha a cselekmény szándékossága nem feltételezhető, névtelenség esetén kevésbé azonosítják azt internetes zaklatásként.

A megkérdezettek szerint a jelenség legmeghatározóbb jellemzője az erőviszonyok kiegyensúlyozatlansága.⁴⁸ E kritérium relevanciája minden országban és minden viselkedéstípusban kiemelkedő volt, s fontosabb, mint a bántalmazó szándék ténye. A jelenség pszichológiai hatásmechanizmusa – épp az online tér jellemzői okán is – képes az áldozatban a védtelenség és ezzel a tehetetlenség érzetét jelentősen felnagyítani. A kiszolgáltatottság megélése az internetes platformokon teljesen független a támadó tényleges – fizikai, pszichológiai, társadalmi stb. – erőfölényének lététől. Az IKT-eszközök működési mechanizmusaiból adódóan annak megakadályozása, hogy a bántó, zaklató magatartás, illetve annak „tárgyi” megtestesülése ne érjen el másokhoz, nem, vagy csak korlátozottan, tipikusan szakemberi segítséggel érhető el, így az elkövető ereje, még a magatartás enyhébb formája esetén is, megsokszorozódik. Részben ebből is adódik, hogy a szemtől szembeni kontextusban megjelenő (offline) zaklatókat népszerűbbnek, okosabbnak és erősebbnek írják le, mint online „társaikat”.

3. Gyűlöletbeszéd és kibermegfélemlítés

A könyv által vizsgált probléma-magatartások szempontjából külön is nevesíteni szükséges az online gyűlöletbeszéd fogalmi körét. Maga a kifejezés, mint önálló kategória, valójában egy olyan ellenséges attitűdű online kommunikációs típus, amelynek célja valamely személy, személyek vagy társadalmi csoportok becsületének sértése, a közösség lealacsonyítása.

Részletesebb definíciót ír le például Cohen-Almagor,⁴⁹ amikor kifejti, hogy gyűlöletbeszédnek tekinthető minden olyan, elfogultság által motivált, rosszindulatú beszéd,

---

⁴⁷ Nocentini et al., 2010, 137. o.

⁴⁸ Menesini et al., 2012, 459. o.

⁴⁹ Cohen-Almagor, 2011, 1–2. o.

amely egy személyre vagy embercsoportra irányul, azok egyes vélt vagy valós tulajdonságaik miatt. Fontos jellemzője, hogy megkülönböztető, megfélemlítő, rosszalló, ellenséges és/vagy előítéletes attitűdöket fejez ki a célcsoport olyan jellemzőivel szemben, mint például a nem, faj, vallás, etnikai, nemzeti hovatartozás, bőrszín, fogyatékoság vagy szexuális irányultság. A gyűlöletbeszéd célja, hogy megsértse, dehumanizálja, zaklassa, megfélemlítse, lealacsonyítsa, megalázza, viktimizálja az áldozat(oka)t, valamint érzéketlenséget és brutalitást szít velük szemben.

A gyűlöletbeszéd sokféle megjelenési formát ölthet, és így definíciós szempontból⁵⁰ is különböző meghatározásokkal találkozhatunk. A sokszínűség és az eltérő fókuszpontok mellett is – a kibermegfélemlítés, illetve a cyberbullying szempontjából – releváns, közös elemük valamely célcsoport, illetve annak tagja elleni, az adott személyt/személyi kört meghatározó jellemző – és azon keresztül a személy – lekicsinylése, megsértése. Ezek a gyakorlatban zaklató, megfélemlítő jellegű online kommunikáció képében öltenek testet – például nők esetén a sztereotípiák kihangsúlyozásával vagy a nemi alapú sértegetéssel. Ezért fontos kiemelni, hogy a gyűlöletbeszéd és a kibermegfélemlítés, illetve cyberbullying átfedő halmazába sorolt tevékenységek nemcsak szöveges vagy audió, de vizuális kommunikáció formájában is megvalósulhatnak. Sőt, ha figyelembe vesszük a személyközi információátadás csatornáiban beállt változásokat, illetve azt a tényt, hogy egy vizuális nyelven történő közlés sokkal egyszerűbben és gyorsabban befogadható, szerepük és jelentőségük egyre inkább meghatározó az online térben. De „csak” kiegészítő jelleggel használva is képesek felülírni az írott szöveg értelmezési kereteit.

A személyközi interakciókban a verbális csatornák háttérbe szorulnak a nonverbális csatornákkal szemben. Az online térben ezek közül számos – így például a hangsúly, hangerő, a mimika, a gesztikuláció vagy épp a proxémika – nincs, vagy csak korlátozottan van jelen, ezt mesterséges vizuális elemek⁵¹ pótolhatják. Egy adott szöveggörnyezetben, illetve mondatszerkezetben elhelyezett emotikon képes teljesen más, akár sértő, megalázó stb. értelmezést adni az egyébként semlegesnek tűnő verbális üzenetnek.

Noha a gyűlöletbeszéd és a kibermegfélemlítés korántsem azonos halmazát fedi le a mérgező magatartásoknak, különösen a közösségi média világában jelentős kapcsolódási pontokat mutatnak.

Az online gyűlöletbeszéd előfordulásának veszélye különösen jelentős számtalan, e fejezetben is tárgyalt jellemző miatt. Az online tér anonimitása, a felderítés, azonosítás, „lebukás” esélyének csekély foka, illetve az a tény, hogy a bántó kijelentések

⁵⁰ Fogalmához lásd például: Anderson–Barnes, 2022.

⁵¹ Az online kommunikációban megjelenő társas-érzelmi szükségletekhez lásd: Wallace, 2002. 34–36. o.

potenciális áldozatra gyakorolt hatásának következményeivel nem kell szembesülnie az elkövetőnek, érzelmei, indulatai szociális gátak nélkül elhatalmasodásához vezethetnek.

Ugyanakkor nehézséget jelent annak kijelölése is, hogy az online térben kiemelkedően fontosnak tartott alapjogoknak – mint a véleménynyilvánítás szabadsága – hol húzódnak a határai. Különösen, ha figyelembe vesszük a szövegértés és -feldolgozás speciális, potenciálisan torzító hatású jellemzőit – azaz a nonverbális csatornák hiányából, korlátozott voltából, vagy például a kiegészítő képi megjelenések erősen (szub)kulturálfüggő értelmezési kereteiből adódó eltérő következtetéseket, érzelmi reakciókat.

Míg az internet mint kommunikációs tér szupranacionális, addig az ott küldött üzenetek értelmezése és milyenségének megítélése nagyon is „nacionális”, melyet kulturális, kultúranropológiai, szociálpszichológiai, történelmi stb. tényezők jelentősen befolyásolnak. S minthogy egy interakció zaklató, támadó, megfélemlítő jellegének megítélésében a főszereplő a konkrét egyén vagy személycsoport, így a folyamatban újabb és újabb szempontok, szűrők jelennek meg, egyre nagyobb teret adva a szubjektivitást erősítő emberi, biológiai, pszichológiai sajátosságoknak.

Nincsenek univerzális, általánosan elfogadott, sztrikt válaszok. „Mindenki azokat a dolgokat ítéli meg helyesen, amelyeket ismer, és ezeknek jó elbírálója” – írja Arisztotelész *Nikomakhoszi etika* című munkájában.⁵² A megítélések, értékelések és határok társadalomról társadalomra, korszakról korszakra változnak, történelmi körülmények és kulturális normák által befolyásoltan. Egy-egy magatartás konkrét jellegének megítélésénél irányadó lehet az arany középút szabálya, mely Arisztotelész szerint a mértéktartó élet alaptétele. Az önkifejezésre, a vélemény szabad kinyilvánítására tehát lehetőséget kell biztosítani. Ez azonban nem lehet keretek nélküli: nem sértheti mások becsületét, emberi méltóságát.

A gyűlöletbeszéd megítélésénél azonban fontos szempont a gyűlölet fogalmának definiálása is. Ez esetben ugyanis a zaklatás a felérendelti pozícióban lévő elkövető egyszeri vagy ismétlődő, megfélemlítő célzatú támadó viselkedése az online térben valamely „személlyel szembeni gyűlöletre, megkülönböztetésre vagy ellenségesességre való felbujtó vagy bátorító magatartással valósul meg, és amelyet az elkövető adott személlyel vagy közösséggel szembeni előítélete motivál”. A gyűlölet-elem tekintetében az Alkotmánybíróság⁵³ értelmezése az irányadó, mely szerint ez „az egyik legszélsőségesebb negatív, a Magyar Nyelv Értelmező Szótára szerint (2. kötet 1132. o.) nagyfokú ellenséges indulat”.

⁵² Arisztotelész, 1987, 7. o.

⁵³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

4. Összefoglalás

A bántalmazó, zaklató jellegű magatartások által felölelt jelenség meghatározása a tudományos érdeklődés fókuszába kerülésétől kezdve több módosuláson ment át. Ennek számos oka van. A társadalmi, gazdasági viszonyok változása önmagában is folyamatosan alakította az állampolgárok szociálpszichológiai attitűdjét, s ezen keresztül a jelenség konkrét megvalósulási formáit. E környezeti hatások közül külön is ki kell emelni a technikai fejlődés, az internet, illetve az információs és kommunikációs eszközök megjelenését, illetve elterjedését, amely drasztikus és meghatározó erejű volt – a vizsgált problémakör kapcsán is. A kutatások előrehaladtával egyre mélyült a rendelkezésre álló tudásanyag, illetve ennek eredményeként a konklúziók és elméleti megközelítések is alakultak.

Zaklatás, bullying, kortársbántalmazás, mobbing, megfélemlítés, cyberbullying, online zaklatás, kibermegfélemlítés, kiberagresszió, cybererőszak, [...] – csak néhány, a szakemberek által (esetenként nem is teljes tartalmi átfedés mellett) alkalmazott elnevezések közül. E definíciós sokféleség egyrészt visszatükrözi a jelenség, illetve a szakmai fókuszpontok (részben tudományterületektől függő) eltérő voltát, másrészt lehetőséget ad a könyv szerzőinek arra, hogy valamely fogalom fókuszba állításával elemezzék a rendelkezésére álló forrásanyagokat.

Tekintettel arra, hogy jelen munka az összehasonlító jog eszközét hívja segítségül, azaz a lehetséges büntetőjogi szabályozásokra koncentrál, így választásunk a kibermegfélemlítésre esett. Ez alatt minden olyan *támadás* értendő, melynek *célja az áldozat megfélemlítése*, és amelyre az *online térben, elektronikus eszköz felhasználásával*, egyszeri vagy ismétlődő magatartással kerül sor, a felek egymáshoz való viszonyát pedig az erőegyensúly hiánya jellemzi. A büntetőjog ultima ratio jellege mellett is ezen elemek fennállta valószínűsíti a büntetőjogi reagálást. Ugyanakkor – az adott szakmai (tudományterületi) források függvényében, a nemzeti szabályozásokhoz kötötten – használjuk a cyberbullying, illetve online/internetes zaklatás kifejezéseket is azzal, hogy ez utóbbiak – például a megfélemlítési célzat hiánya miatt – jóval szélesebb viselkedéshalmazt ölelhetnek fel.

Fontos arra is utalni, hogy a Btk.-beli zaklatás, közösség elleni uszítás, vagy a kortársbántalmazás, iskolai erőszak, megfélemlítés lehetséges „lefedő” deliktumai álláspontunk szerint még abban az esetben sem azonosak a cyberbullying jelenségi körével, ha infokommunikációs eszközökkel, IKT-támogatott formában valósulnak meg. Az utóbbi karakterisztikájában, érintetti körében, konkrét megvalósulási formáiban stb. számos egyedi jellemzőt hordozva, szélesebb magatartási kört körvonalaz.

Irodalomjegyzék

- AMBRUS, I. (2021) *Digitalizáció és büntetőjog*. Budapest: Wolters Kluwer
- AMBRUS, I., UJVÁRI, Á. (2016) 'A zaklatás bűncselekményének gyermekévei', *Magyar Jog*, 63(7–8), 424–435. o.
- ANDERSON, L., BARNES, M. (2022) 'Hate Speech', *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [Online]. Elérhető: <https://plato.stanford.edu/entries/hate-speech/> (Letöltve: 2022. június 30.)
- ANTIPINA, S., BAKHVALOVA, E., MIKLYAEVA, A. (2020) 'Psychological Determinants of Cyber-aggression in Institutionalized Adolescents', *Young Scientists Symposium*, 402–414. o.
- ARISZTOTELÉSZ (1987) *Nikomakhoszi etika*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- BÉRCES, V. (2017) 'A zaklatás törvényi tényállásába ütköző cselekmények minősítése és bizonyítási kérdései', *Magyar Jog*, 63(7–8), 454–462. o.
- „Biztonságosabb Internet” program (2009–2013) A Régiók Bizottsága véleménye (2008/C 325/14), *Európai Unió Hivatalos Lapja*, 2008. december 19., C 325/81–89.
- CORCORAN, L., MC GUCKIN, C., PRENTICE, G. (2015) 'Cyberbullying or Cyber Aggression? A Review of Existing Definitions of Cyber-Based Peer-to-Peer Aggression', *Societies*, 2015/5, 245–255. o.
- COHEN-ALMAGOR, R. (2011) 'Fighting Hate and Bigotry on the Internet', *Policy & Internet*, 3(3), 1–26. o.
- Cyberbullying vagy internetes zaklatás? UNICEF [Online]. Elérhető: <https://unicef.hu/cyberbullying> (Letöltve: 2022. május 30.)
- Európai Parlament, Tanács, Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: A Gyermekbarát Internet Európai Stratégiája. Com(2012) 196 Final, Brüsszel, 2012. május 2.
- FOGARASSY, E. (2004) 'Zaklatás: egy ismeretlen fogalom a magyar jogban', *Jogtudományi Közlöny*, 59(2), 73–78. o.
- GELÁNYI, A. (2010) 'A zaklatás bűncselekményének jellemzése, különös tekintettel annak telekommunikációs eszköz útján történő megvalósítására', *JURA*, 16(2), 193–200. o.
- KISS, T. (2019) 'Cyberdevianciák' in Kiss, T., Parti, K., Prazsák, G. *Cyberdeviancia*. Budapest: Dialóg Campus, 74–88. o.
- KULCSÁR, G. (2022) 'Az iskolai erőszak jelensége kriminológiai szemszögből' in Ambrus, I., Kóhalmi, L. (szerk.) *Mészáros Ádám emlékére*. Budapest: Publicitas Art Média Kft. 165–174. o.
- Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája. *Digitális Jólét Program* [Online]. Elérhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/b9/55/b955b52770e659680b4e537e84df906b.pdf> (Letöltve: 2022. május 21.)

- MENESINI, E., NOCENTINI, A., PALLADINO, B. E., FRISÉN, A., BERNE, S., ORTEGA-RUIZ, R., CALMAESTRA, J., SCHEITHAUER, H., SCHULTZE-KRUMBHOLZ, A., LUIK, P., NARUSKOV, K., BLAYA, C., BERTHAUD, J., K. SMITH, P. (2012) 'Cyberbullying definition among adolescents: a comparison across six European countries', *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(9), 455–463. o.
- KISS, T. (2020) 'Kiberdeviancia' in Kiss, T. (szerk.) *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*, Budapest: Dialóg Campus 1–32. o.
- MONORI, Zs. É. (2016) 'Zaklatás-e a cyberbullying? Az internetes zaklató magatartások büntetőjogi szankcionálásának dilemmái', *In Medias Res*, 5(2), 246–261. o.
- NAGY, Z. (2020) 'A kiberbűncselekmények fogalma és csoportosítása' in Kiss, T. (szerk.) *Kibervédelem a bűnügyi tudományokban*. Budapest: Dialóg Campus 33–44. o.
- NAKANO, T., SUDA, T. OKAIE, Y., MOORE, M. J. (2016) Analysis of Cyber Aggression and Cyber-bullying in Social Networking. 2016 *IEEE Tenth International Conference on Semantic Computing (ICSC)*, February 2016 [Online]. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/301710339_Analysis_of_Cyber_Aggression_and_Cyber-Bullying_in_Social_Networking (Letöltve: 2022. május 30.)
- NOCENTINI, A., CALMAESTRA, J., SCHULTZE-KRUMBHOLZ, A., SCHEITHAUER, H., ORTEGA, R., MENESINI, E. (2010) 'Cyberbullying: Labels, Behaviours and Definition in Three European Countries', *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 20(2), 129–142. o.
- OLWEUS, D. (1999) 'Az iskolai zaklatás', *Educatio*, 8(4), 717–739. o.
- PARTI, K. (2016) 'A megfélemlítés (bullying) szabályozása Magyarországon és külföldön', *In Medias Res*, 5(1), 114–146. o.
- PONGÓ, T. (2021) *A cyberbullying és a diákok véleménynyilvánítási szabadsága, különös tekintettel az USA jogrendszerére*. Szeged: Iurisperitus K.
- PREUSS, T. (2019) 'Erforderlichkeit der Kriminalisierung des Cybermobbings – Sinnvolle Schließung einer Gesetzeslücke oder bloßes Symbolstrafrecht?', *Kriminalpolitische Zeitschrift*, (4(2), 97–104. o.
- SCHENK, L. (2020) 'Was ist Cybermobbing?' in Böhmer, M., Steffgen, G. (eds.) *Mobbing an Schulen. Maßnahmen zur Prävention, Intervention und Nachsorge*. Berlin: Springer. 273–301. o.
- SZATHMÁRY, Z. (2009) 'Gondolatok a zaklatás bűncselekményéről', *Magyar Jog*, 56(12), 726–734. o.
- UNICEF (2022) *Cyberbullying vagy internetes zaklatás* [Online]. Elérhető: <https://unicef.hu/cyberbullying> (Letöltve: 2022. április 23.)
- WALLACE, P. (2006) *Az internet pszichológiája*. Budapest: Osiris.

WRIGHT, J. A., BURGESS, A. G., BURGESS, A. W., LASZLO, A. T., MCCRARY, G. O., DOUGLAS, J. E. (1996) 'A Typology of Interpersonal Stalking', *Journal of Interpersonal Violence*, 11(4), 487–502. o.

Az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló T/4178. számú törvényjavaslat indokolása [Online]. Elérhető: <https://jogkodex.hu/doc/4418199> (Letöltve: 2022. május 30.)